

TORBJÖRN LODÉN

Kinas vägval

– från himmelskt imperium till global stormakt

SNS FÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Fax: 08-507 025 25
info@sns.se
www.sns.se

SNS är en oberoende ideell förening som genom forskning, möten och bokutgivning bidrar till att ledande beslutsfattare i politik, offentlig förvaltning och näringsliv kan fatta välgrundade beslut baserade på vetenskap och saklig analys.

Kinas vägval – från himmelskt imperium till global stormakt
Torbjörn Lodén
Första upplagan
Första tryckningen

© 2012 Författaren och SNS Förlag
Omslag och grafisk form: Lena Eklund
Omslagsfoto: Nattlig vy över Yu Garden med Shanghai World Financial Tower och Jin Mao Building i bakgrunden, Getty Images.
Kinesisk kalligrafi: Maiping Chen
Tryck: Spindulys, Litauen 2012

ISBN 978-91-86203-90-0

Innehåll

Förord 7

KAPITEL 1. Kina – ett land och en kultur 11

KAPITEL 2. Det universella imperiet 27

KAPITEL 3. Att rädda Kina till priset av imperiet
och Konfucius 53

KAPITEL 4. Maos revolution 67

KAPITEL 5. Farväl till revolutionen 101

KAPITEL 6. Vägval 153

KAPITEL 7. Hur ska vi förhålla oss till Kina? 187

Författarpresentation 200

Register 201

Varje problem ropar på sitt eget språk.
Gå som en spårhund där sanningen trampade!

Tomas Tranströmer

FÖRORD

I augusti 1970 besökte jag Peking för första gången. Jag åkte tåg till Kanton från Hongkong, där jag studerade kinesiska sedan några månader, och for sedan vidare mot Peking. Som utlänning som kunde tala stapplande kinesiska väckte jag stor uppmärksamhet. Människor kom för att prata med mig och fråga ut mig om vem jag var och vad jag gjorde i Kina. Och de berättade om sitt land. De tog fram *Maos lilla röda* och undrade om jag kunde förstå citaten ur den stora ledarens skrifter.

Framme i Peking tog jag in på hotellet Xin Qiao mitt i staden. När jag morgonen därpå gick ut för att se mig omkring, upptäckte jag två pojkar i 10–12-årsåldern på andra sidan gatan. De lade genast märke till mig och började tissla och tassla. Så pekade den ene på mig och sade till sin kompis: »Titta en alban!« På den tiden fanns det bara ett fåtal västerlänningar i Kina och politiskt var Kina ganska isolerat. Enver Hoxhas Albanien var den enda europeiska regim som hade förtroliga och vänskapliga förbindelser med det röda Kina. Varje dag innehöll de kinesiska tidningarna nyheter från Albanien, och det var därför inte konstigt att dessa smågrabbar trodde att jag var alban.

Idag känns denna upplevelse avlägsen. *Maos lilla röda* tilldrar sig intresse bara som kuriosaföremål från en epok som de flesta kineser aldrig upplevt och ofta vet ganska lite om. År 1970 på-

gick fortfarande »den stora proletära kulturrevolutionen«, som nästan alla kineser – liksom en stor del av världens befolkning – hört talas om. Samtidigt är det en epok i kinesisk historia som de flesta vill glömma. I många familjer talar man därför inte om erfarenheterna från den här tiden. Någon verklig uppgörelse med det förflutna i stil med tyskarnas *Vergangenheitsbewältigung* har ännu inte kommit upp på dagordningen i Kina, men vi kan vara förvissade om att den är nödvändig och förr eller senare kommer.

År 1970 kunde jag inte i min vildaste fantasi föreställa mig att Kina skulle förändras på det sätt som skett. Fyrtio år är naturligtvis en lång tid. Men förändringarna har varit så omvälvande på så många områden att man kan undra om det finns någon motsvarighet i världshistorien. Kina var 1970 ett jordbruksland, till största delen självförsörjande och med mycket begränsad kontakt med omvärlden. Det var en totalitär kommunistisk diktatur där regimen sökte kontrollera människornas liv in i minsta detalj. Idag har dryga trettio år av reformpolitik förvandlat Kina till världens näst största ekonomi med ett intensivt utbyte med omvärlden. Den största delen av befolkningen bor nu i städer, inte på landsbygden. Landet är fortfarande en enpartidiktatur men diktaturen är inte längre totalitär. Livsstil och attityder har förändrats radikalt.

De enorma förändringarna betyder inte att det saknas kontinuitet. En intressant tendens är att många kineser idag, när deras liv som aldrig förr påverkas av västerländska förebilder, på nytt börjar intressera sig för den inhemska kinesiska kulturtraditionen.

I den här boken vill jag försöka beskriva några huvuddrag i Kinas kultur och historia som bakgrund till en diskussion kring ett antal vägval som Kina idag står inför. Arbetet på boken inleddes i Nacka vintern 2011, men huvuddelen av texten har kommit till i Hongkong, där jag 2011–2012 är gästprofessor vid City University of Hong Kong. Jag vill rikta ett varmt tack till City University för

att ha erbjudit mig idealiska arbetsförhållanden. Ett speciellt tack är jag skyldig min vän och kollega, professor Zhang Longxi, men även flera andra vid universitetet har bidragit genom sina kunskaper och stimulerande samtal. Av dem vill jag nämna professorerna H.K. Chang, Joseph Cheng, Cheng Pei-kai, Chin-Chuan Lee, Wang Xiaolin samt Ye Yang från University of California i Riverside, som hösten 2011 var gästprofessor vid City University, samt Zhou Zhenhe från Fudanuniversitetet i Shanghai. Också en rad svenska vänner liksom kinesiska vänner i Sverige har på ett ovärderligt sätt delat med sig av sina kunskaper och synpunkter, däribland Maiping Chen, Frédéric Cho, Lars Danielsson, Lars Ellström, Fredrik Fällman, Börje Ljunggren, Gunnel Nornholm, Ingvar Oja, Andrea Pauli, Bengt Pettersson, Li Silfverberg, Wan Xinzhen samt min fru Lena Jönsson.

Mina vänner är alla säkert oeniga med mig på många punkter, men även om jag ensam står för hela innehållet i boken har deras, och många andras, kunskaper och synpunkter haft stor betydelse för mig.

Hongkong i februari 2012

Torbjörn Lodén

國家與文化

KAPITEL 1

Kina – ett land och en kultur

När man talar om Kinas historia brukar man inte sällan gå tillbaka till Pekingmänniskan – *Homo erectus pekinensis* – en hominid eller förmänniska som levde för flera hundra tusen år sedan. Den svenske geologen och arkeologen Johan Gunnar Andersson med flera fann rester av denna förmänniska i början på 1920-talet vid utgrävningar i Zhoukoudian utanför Peking. Många har velat se Pekingmannen som anfader till senare tiders kineser. Men av allt att döma stammar dagens kineser, precis som vi, från en art av homo sapiens i Afrika som började sprida sig över världen för 60 000–125 000 år sedan.

Det är idag i det närmaste klarlagt att förfäderna från Afrika inte fortplantade sig med Pekingmannen eller hans ättlingar. Med andra ord är det orimligt att härleda dagens kineser tillbaka till Pekingmänniskan. Det faktum att många velat göra det och att en del forskare alltså håller fast vid denna uppfattning, har mindre med vetenskap att göra än med ideologi och nationalism. Strävan att visa att Kina har en lika självständig och minst lika storslagen historia som västerlandet löper som en röd tråd genom Kinas moderna historia.

När historiker i Kina och på andra håll talar om Kinas femtusénåriga historia handlar det däremot inte i första hand om ideologi utan om en historisk berättelse som går att förankra i ett